

ЛІТЭРАТУРА

1. «25 лет после чернобыльской катастрофы. Преодоление ее последствий в рамках Союзного государства» (г. Гомель, 12–13 апр. 2011 г.): материалы Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. канд. мед. наук, доц. А.В. Рожко. – Гомель, ГУ «Республиканский научно-практический центр радиационной медицины и экологии человека». – Гомель: ГУ «РНПЦ РМиЭЧ», 2011. – 180.
2. 25 лет после чернобыльской катастрофы. Преодоление ее последствий в рамках Союзного государства: сб. пленарных докл. Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. д-ра биол. наук В.С. Аверина. – Гомель: Сож, 2011. – 228 с.: ил.
3. Белицкий, В. Опыт участия Беларуси в программах добрососедства Европейского Союза / В. Белицкий, Е. Одинец, Л. Орлов // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 3. – С. 77–81.
4. Международная техническая помощь Республике Беларусь, 2002–2007 / сост. М.В. Белоус. – Минск: В. И. З. А. ГРУПП, 2009 – 98 с.
5. Научные принципы регулирования развития АПК: предложения и механизмы реализации / редкол.: Гусаков В.Г. и [др.]. – Минск: Ин-т системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2009. – 302 с. – (Агроэкономика).
6. Пилотные проекты адресной реабилитации загрязненных радионуклидами сельскохозяйственных территорий в Рес-

публике Беларусь / сост. Н.Я. Борисевич [и др.] – 2-е изд., доп. – Минск: Институт радиологии, 2010. – 48 с.

7. Пилотные проекты адресной реабилитации радиоактивно загрязненных сельскохозяйственных территорий в Республике Беларусь / сост. Н.Я. Борисевич [и др.]. – Гомель, РНИ-УП «Институт радиологии», 2008. – 36 стр.
8. Экономические проблемы адаптации аграрно-промышленного комплекса к условиям рыночно системы хозяйствования: вопросы теории и методологии / редкол.: Гусаков В.Г. и [др.]. – Минск: Ин-т системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2008. – 214 с. – (Продовольственная безопасность).

SUMMARY

One of the priority tasks of economic organizations is working out and practical use of the methods and technologies, which allow getting a normatively-pure production on the polluted territories. The main goal of the government policy in the field of coming over the consequences of Chernobyl disaster is protection and health maintenance of the people, who continue living on the contaminated territories.

Поступила в редакцию 20.12.2012 г.

УДК 339.9(438:477)

Д.У. Казарынаў,

аспірант Інстытута банкаўскай справы НБУ (Україна)

ІНТЭГРАЦЫЯ Польшчы ў ЗОНУ ЕўРА: ПЕРСПЕКТЫВЫ І ВОПЫТ ДЛЯ УКРАЇНЫ

Уступ. Сучасныя сусветныя інтэграцыйныя працэсы ў наш час знаходзяцца на тым узроўні, калі ў выніку глабалізацыі сціраюцца ўмоўныя межы паміж краінамі ў многіх галінах гаспадарчай дзейнасці. Не з'яўляецца выключэннем і крэдытна-грашовая сфера, дзе з павелічэннем таварнага абмену паміж дзяржавамі, паскарэннем руху капіталу, узмацненнем міграцыі працоўнай сілы з малых адкрытых у вялікія адкрытыя эканомікі ўсё больш пра-сочваюцца тэндэнцыі фарміравання валютных саюзаў на аснове агульнай (ці адзінай валюты). Дадзеныя працэсы выказваюць імкненне дзяржаў забяспечыць нацыянальным эканомікам ўстойлівае развіццё, паколькі сусветны рынак усё ў большай ступені дэстабілізуе імпульсы, якія негатыўна ўплываюць на ўсе дзяржаўныя мегаэканомікі, асабліва на краіны СНД. У сучасных умовах кожная дзяржава, якая ўдзельнічае ў светагаспадарчых сувязях, заўсёды арыентавана на правядзенне такой эканамічнай палітыкі, якая была б накіравана на падтрымку яе нацыянальных інтарэсаў. Адным з напрамкаў сучасных эканамічных працэсаў з'яўляецца імкненне дзяржаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ўвайсці ў зону еўра. Аднак пры выпрацоўцы стратэгіі эканамічнага развіцця кожнай асобнай дзяржавы варта ўзважваць усе станоўчыя і адмоўныя бакі ўваходу краіны ў структуру

аптымальнай валютнай зоны, якім з'яўляецца эканамічны і валютны саюз краін ЕС [1–2, 13 і інш.].

Пры распрацоўцы такой палітыкі Украіне ва ўмовах развіцця працэсу глабалізацыі неабходна ўлічваць патэнцыял і асаблівасці іншых дзяржаў, чыя тэрыторыя знаходзіцца ў яе непасрэднай геаграфічнай блізкасці, у прыватнасці з Польскай Рэспублікай, з якой яна мае стратэгічны ўчастак дзяржаўнай мяжы. Пасля пэўнага непаразумеання ў міждзяржаўных адносінах, звязаных з уваходжаннем Польшчы ў Еўрапейскі саюз і НАТА, цяпер назіраецца паступовае ажыўленне эканамічнага ўзаемадзеяння паміж гэтымі краінамі на аснове раўнапраўных, партнёрскіх стасункаў. Гэтым абумоўлена ўзаемавыгаднасць такіх кантактаў як для ўкраінскага, так і для польскага боку, перспектывунасць іх далейшага развіцця ў рамках агульнаеўрапейскага працэсу інтэграцыі, што вядзе да змены расстаноўкі сіл у сучасным свеце, а таксама эканамічнага ўзаемадзеяння Украіны як з краінамі ЕС, так і з дзяржавамі на постсавецкай эканамічнай прасторы. Аднак для пашырэння супрацоўніцтва Украіны і Польшчы неабходна, каб абодва бакі валодалі дастатковым аб'ёмам інфармацыі, што дазваляе знайсці найбольш эфектыўныя шляхі для будучых кантактаў, у тым ліку і ў крэдытна-фінансавай сферы.

Зыходзячы з вышэйвыкладзенага, актуальнасць дадзенага артыкула вызначаецца неабходнасцю рэальнай ацэнкі крэдытна-грашовай сістэмы Польшчы і перспектывы яе далейшай трансфармацыі ў адзіны агульнаеўрапейскі механізм. Важна падкрэсліць і той факт, што ў артыкуле разглядаюцца не толькі станючыя бакі магчымага ўступлення Польшчы ў зону еўра, але і негатывныя моманты, якія выразна выявіліся ў Грэцыі, Партугаліі, Іспаніі і іншых дзяржавах зоны еўра. Унутраныя праблемы ўстойлівага развіцця дзяржаў зоны еўра прымусілі ўрады Чэхіі, Швецыі і некаторых іншых краін на час адкласці рашэнне аб уваходжанні ў гэту зону.

Пытанні, звязаныя з развіццём грашовай сістэмы ў Польшчы на этапе вырашэння праблемы ўваходжання ў зону еўра, не знайшлі належнага адлюстравання ў працах айчынных аўтараў. Усебаковага, дастаткова глыбокага навуковага абгрунтавання пазіцыі Украіны па пытанні ўваходжання ў зону еўра пакуль няма. Гэтыя агульныя і спецыфічныя праблемы нацыянальных дзяржаў Цэнтральнай Еўропы разглядаюцца ў працах польскіх эканамістаў, з'яўляюцца прадметам абмеркавання на шматлікіх канферэнцыях і ўяўляюць несумненную навуковую цікавасць для эканамістаў Украіны на сучасным этапе развіцця яе эканомікі. Праблемы развіцця грашовай сістэмы Польшчы ў XX – пачатку XXI ст. могуць быць ахарактарызаваны на аснове выкарыстання работ польскіх навукоўцаў (W. Jaworski, Z. Landau, J. Tomaszewski, Z. Fedorowicz, Z. Karpinski, M. Kucharski, W. Laczowski, W. Konderski, B. Pietrzak, Z. Polanski, Z. Knakiewicz, M. Kucharski). Праблемы сучаснага стану грашовай сістэмы Польшчы і перспектывы ўваходжання Польшчы ў зону еўра знайшлі сваё адлюстраванне ў працах K. Zukrowska, J. Stryjek, K. Lutkowski, R. Janowicz, R. Kokoszczyński, P. Welczorek, B. Fraczek. Аднак у многіх з іх адсутнічаюць палітэканамічныя ацэнкі развіцця дзяржавы, якія маюць вузкую спецыфіку і для пабудовы алгарытму развіцця Украіны патрабуюць крытычнага аналізу. Гэта тычыцца, напрыклад, большасці прац, прысвечаных уваходжанню Польшчы ў зону еўра. Існуе і недахоп комплексных даследаванняў, якія разглядаюць працэс станаўлення, функцыянавання і трансфармацыі грашовай сістэмы ў Польшчы ў доўгатэрміновай перспектыве, асабліва з краінамі Усходняй Еўропы.

Вынікі даследавання. 1 студзеня 2002 г. нацыянальныя валюты 12 краін Еўрапейскага саюза былі заменены на адзіную валюту еўра. Стварэнне еўрапейскага эканамічнага і валютнага саюза, у рамках якога і функцыянуе еўра, стала якасна новым этапам эканамічных інтэграцыйных працэсаў еўрапейскіх дзяржаў. Польша ўступіла ў Еўрапейскі саюз,

(яшчэ 10 краін) 1 мая 2004 г. З моманту ўступлення ў ЕС Польшча, як і любая зноў прынята ў гэту міждзяржаўную структуру краіна, аўтаматычна стала членам еўрапейскага эканамічнага і валютнага саюза са спецыяльным статусам. У адносінах да крэдытна-грашовай палітыкі Польшчы гэта азначала, што Нацыянальны Банк Польшчы (NBP) далучаецца да Еўрапейскай Сістэмы Цэнтральных Банкаў без права галасу па пытаннях абароту еўра, а сама краіна становіцца кандыдатам па ўступленні ў еўразону і ўвядзенні еўра як адзінага законнага плацежнага сродку ў краіне. Не выклікае сумнення той факт, што Польшча выступае па пытанні аб увядзенні еўра. Такой жа пазіцыі прытрымліваецца большасць краін ЕС за выключэннем такіх дзяржаў, як Вялікабрытанія і Данія, якія выкарыстоўвалі права не ўваходжання ў зону еўра яшчэ пры падпісанні Маахстрыцкага пагаднення. Польшча пры ўваходжанні ў зону еўра мае пэўны прыярытэт, што абумоўлена шэрагам прычын, сярод якіх можна вылучаюць пяць асноўных:

- цесныя сувязі польскай эканомікі з дзяржавамі еўразоны, а таксама іх пастаяннае ўмацаванне і паглыбленне;
- імкненне да інтэграцыі з ЕС у палітычных мэтах;
- надзея на паляпшэнне ўнутранай эканамічнай кан'юнктуры;
- надзеі на танныя крэдытныя рэсурсы;
- магчымасць атрымання таных крэдытных рэсурсаў з боку США.

У наш час Польшча з'яўляецца членам ЕС, што сведчыць аб праходжанні першага этапу (членства ў ЕС). Пасля ўступлення краіны ў ЕС пачынаецца так званая падрыхтоўчая фаза. Працягласць гэтай фазы залежыць ад выканання шэрагу абавязацельстваў. Правядзенне адпаведнай палітыкі валютнага курса ўключае ў сябе наступныя прынцыпы: • увядзенне ў сістэму еўрапейскага курсавога механізма, • усталяванне цэнтральнага курса злотага да еўра, • выбар калідора дапушчальных ваганняў рыначнага валютнага курса вакол цэнтральнага курса, прычым стандартны размах ваганняў складае $\pm 15\%$, стрымліванне курса ў абраным калідоры як мінімум два гады без якіх-небудзь значных адхіленняў, • неабходнасць валютных інтэрвенцый на валютным рынку ў выпадку значных адхіленняў рыначнага курса ад цэнтральнага курса.

Не менш важным застаецца і выкананне асноўных крытэрыяў Маахстрыцкага пагаднення. Як паказвае практыка заходнееўрапейскіх краін, дадзеная пазіцыя з'яўляецца найбольш цяжкадаступнай. Прыкладам гэтага сцвярджэння можа служыць вопыт дзяржавы «першай хвалі» еўрапейскай інтэграцыі – Грэцыі. Нягледзячы на доўгае знаходжанне краіны ў рамках Еўрапейскага саюза, Грэцыя, выканайшы ўсе патрабаванні Еўрапейскай Камі-

сіі, змагла перайсці на еўра толькі ў маі 2000 г., чаму спрыяў эканамічны рост у краіне, а таксама правядзенне жорсткай грашова-крэдытнай палітыкі Цэнтральнымі банкам краіны.

Аднак слабая эканамічная моц рэальнага сектара эканомікі Грэцыі абвастрыла макраэканамічныя параметры, а значная сума пакрыцця абавязацельстваў Грэцыі ў 2011 г. носіць часовы характар, і на нашу думку, зноў абвострыцца ў бліжэйшай перспектыве. Гэта будзе адным з фактараў, які перашкодзіць уваходжанню Польшчы ў зону еўра ў бліжэйшай перспектыве. Іншыя дзве канцэпцыі не карыстаюцца такой папулярнасцю. Па іх вядзецца жорсткая дыскусія ў фінансава-палітычнымі колах краіны [12]. Першая з іх атрымала назву «сurgency board». Сэнс дадзенай канцэпцыі заключаецца ў наступных прынцыпах:

- устанаўленне цеснай сувязі паміж эмісіяй нацыянальных грошай і золатавалютнымі рэзервамі краіны (лепшым лічыцца суадносіны 1:1, што азначае, што прапанова грошай мае 100 % забеспячэнне рэзервамі),
- усталёўванне фіксаванага курса (часта прымушова шляхам з дапамогай заканадаўчых ініцыятыў) нацыянальнай валюты ў адносінах да абранай рэзервавай валюты,
- памер грошай напрамую залежыць ад змены ўзроўню валютных рэзерваў цэнтральнага банка, які ў сваю чаргу не мае магчымасці ўплываць на колькасць грошай у эканоміцы краіны.

Данная канцэпцыя не з'яўляецца чыста тэарэтычнай, паколькі была ўзята на ўзбраенне шэрагам краін постсавецкай прасторы. Сярод іх – Эстонія (праводзіць яе з 1992 г. і ўступіла ў зону еўра 1 студзеня 2011 г.), Літва (з 1994 г.), Балгарыя (з 1998 г.), Боснія і Герцагавіна (з 1999 г.) [16]. Першыя тры з гэтых краін ужо з'яўляюцца членамі ЕС, уступленне ж Босніі і Герцагавіны зараз абмяркоўваецца. Аднак перспектывы замены нацыянальных валют на еўра ў гэтых краінах вельмі хісткія, і, хоць ЕС і не выступае супраць такой палітыкі, няма ніякіх гарантый, што дадзеныя краіны ўвойдуць у еўразону без выканання крытэрыяў Маахстрыцкага пагаднення. Трэцім варыянтам далучэння да зоны еўра з'яўляецца канцэпцыя так званай «евроизации». Дададзена ідэя стала цыркуляваць у польскім грамадстве яшчэ да ўступлення ў ЕС, і меркавала, што з вызначанага дня злоты ў якасці адзінага законнага плацежнага сродку ў дзяржаве саступіць сваё месца еўра, і цэны, плацяжы і абавязацельствы па адзіным курсе былі б пералічаны на еўра. Прыхільнікі гэтай ідэі лічылі, што замена златага на еўра ў кароткі тэрмін прывяла б да ўстанаўлення стабільнасці ў валютнай сферы, а тэмп інфляцыі і ўзровень працэнтных ставак спыніўся б на ўзроўні, адпаведным сярэднім у тых еўрапейскіх краінах, дзе

еўра ўжо знаходзіўся ў абароце. Аднак, на думку аўтара працы, сусветны вопыт паказвае, што гэтыя сцвярджэнні з'яўляюцца недастаткова абгрунтаванымі. Так, аб малой эфектыўнасці аднабаковага ўвядзення «моцнай валюты» красамоўна сведчыць стан эканомікі Панамы, Сальвадора, Эквадора і іншых краін, у якіх фактычна нацыянальная валюта саступіла месца долару ЗША, а таксама Грэцыі, Партугаліі, Іспаніі, дзе ўведзена адзіная валюта, але адсутнічае доступ да танных крэдытных рэсурсаў. Так званы працэс даларызацыі эканомікі прыводзіць не толькі да негатывіўных эканамічных наступстваў, але і да ўзмацнення залежнасці гэтых краін у ажыццяўленні ўнутранай і знешняй палітыкі. Вядомая таксама негатывіўная пазіцыя па гэтым пытанні і з боку Сусветнага Банка, які выступае супраць паспешнага далучэння новых членаў ЕС у еўразону, спасылаючыся на паслабленне эканомікі ФРГ пасля далучэння да яе ГДР і ўвядзення маркі ФРГ на ўсёй тэрыторыі краіны пры курсе адзін да аднаго з маркай ГДР.

На аснове праведзенага аналізу магчымых шляхоў далучэння да еўразоны, можна зрабіць выснову аб тым, што адзіна магчымы шлях для Польшчы ў гэтым напрамку павінен грунтавацца на першай канцэпцыі. Ён прадугледжвае дасягненне неабходных патрабаванняў з боку ЕВС. Важным пытаннем для Украіны з'яўляецца тое, наколькі выгадна будзе Польшчы ўступаць у валютны саюз з іншымі еўрапейскімі краінамі. З аднаго боку, само з'яўленне падобнага валютнага саюза сведчыць аб тым, што выгады, якія ўзнікаюць ад яго існавання, перавышаюць магчымыя выдаткі для краін-удзельніц. Аднак вопыт функцыянавання зоны еўра паказвае, што не ўсе краіны адважыліся на далучэнне да еўразоны ў мэтах захавання стабільнасці ўласнай нацыянальнай эканомікі. Адсюль можна зрабіць выснову, што існуюць пэўныя рызыкі пры уступленні ў валютны саюз, і тое, што для розных краін яны не тоесныя і абумоўлены, перш за ўсё шэрагам фактараў як эканамічнага, так і сацыяльна-палітычнага характару. Для ацэнкі таго, наколькі выгадна далучэнне Польшчы да еўразоны аўтарам прапануецца правесці аналіз плюсаў і мінусаў фарміравання плацежных саюзаў у мегаэканоміцы ў канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. Варта надаць увагу плюсам увядзення еўра. Сяброўства ў ЕВС вядзе, перш за ўсё, да знішчэння эканамічных бар'ераў, наяўнасць якіх звязана з ваганнямі валютных курсаў краін-удзельніц аб'яднання. Гэта неадпаведнасць валютных курсаў з'яўляецца прычынай, што абмяжоўвае міждзяржаўны гандаль у рамках ЕС, а таксама стрымлівае прыток замежных інвестыцый у гэту краіну. Далучэння да зоны еўра не з'яўляецца адзіным рашэннем гэтай праблемы і не выключае рызыкі змены валютнага курсу,

аднак выгады ад яго ў гэтых адносінах вельмі адчувальныя.

Першай перавагай пры паступленні ў еўразону для Польшчы можа стаць павелічэнне гандлёвых адносін з краінамі-членамі валютнага саюза, а таксама дадатковы аб'ём прамых інвестыцый у нацыянальную эканоміку. Другім станоўчым аспектам ўступлення ў еўразону стане памяншэнне трансакцыйных выдаткаў польскіх прадпрыемстваў, звязаных з абменам валют і з'явы «канкурэнтнай» дэвальвацыі валют. Прыкладам негатыўных наступстваў гэтай з'явы можа служыць сітуацыя, якая складалася ў Францыі ў 1993 г., калі ўлады краіны ў выніку дэвальвацыі італьянскай ліры і англійскага фунта, страцілі каля 1 % ВВП, што прывяло да вяртання да практыкі гандлёвых бар'ераў з мэтай абмежавання імпарту. Гэты прыклад яшчэ раз сведчыць аб тым, што ваганні валютных курсаў у рамках аб'яднанага рынку вядуць да дадатковай дэстабілізацыі эканамічнай кан'юнктуры, што з'яўляецца дадатковым аргументам да іх ліквідацыі. Па-трэцяе, увядзенне адзінай валюты спрыяе таксама большай празрыстасці адзінага рынку, што абумоўлена, перш за ўсё, магчымасцю спрашчэння параўнання цэн, выражаных у адзінай валюце. Акрамя таго, павелічэнне празрыстасці рынку прыводзіць да абвастрэння канкурэнтнай барацьбы, якая ў сваю чаргу спрыяе рэалізацыі тавараў і прадастаўленню паслуг па найбольш выгадным для спажывацеля цэнам.

Па-чацвёртае, зона адзінай валюты вядзе да пабудовы стабільнай і эфектыўнай грашовай сістэмы. Эканамічны і валютны саюз як цэлае запатрабуе значна менш валютных рэзерваў для падтрымання стабільнай эканамічнай сітуацыі ў рамках ЕС, чым група краін, якія ўваходзяць у яго склад, але праводзяць самастойную грашова-крэдытную палітыку. Пятым станоўчым момантам далучэння да еўразоны Польшчы стане магчымасць паменшыць залежнасць ад ваганняў ключавых сусветных валют, і, перш за ўсё, долара ЗША. Апошняе можна аднесці не толькі да Польшчы, але і Украіны, якая перастане залежаць ад эканамічнай сітуацыі ў ЗША. Важнымі з'яўляюцца не толькі сацыяльна-эканамічныя, але і палітычныя аспекты гэтага пытання. Адзіная валюта яшчэ больш узмоцніць інтэграцыйныя працэсы ў еўрапейскіх краінах, якія ў далейшым будуць уплываць на прыняцце адзіных палітычных рашэнняў і фарміраванне агульнаеўрапейскай пазіцыі па тых ці іншых сусветных праблемах.

Варта разгледзіць негатыўныя наступствы ўвядзення еўра. Найбольш істотным мінусам далучэння да еўразоны можа стаць страта самастойнасці пры распрацоўцы і ажыццяўленні ўласнай грашова-крэдытнай палітыкі. Тут неабходна, на думку аўтара, ацаніць два маг-

чымыя варыянты развіцця падзей. Першым з іх з'яўляецца сітуацыя, пры якой назіраецца эканамічны рост. Тады пытанне аб тым, якая нацыянальная ці адзіная валюта губляе сваю актуальнасць. Зусім іншае можна будзе назіраць ва ўмовах рэцэсіі ці эканамічнага крызісу. Тады пры існаванні адзінай валюты і адзінага рынку, Нацыянальны Банк Польшчы не зможа выкарыстаць наяўныя ў яго распараджэнні інструменты грашова-крэдытнай палітыкі, як гэта адбылося ў Грэцыі ў 2010–2011 гг. Прымаць рашэнне аб дэвальвацыі адзінай валюты можа Еўрапейскі Цэнтральны Банк, які стане перад дyleмай – ці не адаб'ецца такога кшталту падтрымка эканоміцы Польшчы на шкоду іншым краінам-членам саюза.

Наступная небяспека, звязаная з членствам у ЕВС, – гэта магчымасць праявы так званых сацыяльнага дэмпінгу. Так, у выніку крызісу краіны ЕВС будуць спрабаваць канкурыраваць адна з адной за кошт скарачэння выдаткаў на працоўную сілу і абмежавання шэрагу сацыяльных правоў, напрыклад, павелічэння працоўнага дня, перагляду працоўных дагавораў на карысць працадаўцы і інш. Яшчэ адным негатыўным наступствам ўвядзення еўра можа стаць абвастрэнне сепаратысцкіх тэндэнцый у грамадстве. Нягледзячы на нарастаючае значэнне інтэграцыйных працэсаў у рамках ЕС, адначасова з гэтым абвастраюцца міжэтнічныя адносіны ў рамках нацыянальных дзяржаў. Для Польшчы гэта азначае, што пры далейшай інтэграцыі ў еўрапейскія структуры можа наблізіцца яе распад. Першым прэтэндэнтам на выхад са складу дзяржавы стане найбольш эканамічна развіты рэгіён – Сілезія. Польскія ўлады павінны ўлічваць верагоднасць негатыўных наступстваў ад далучэння да ЕВС і праводзіць незалежную нацыянальную палітыку, максімальна накіраваную на адстойванне эканамічных інтарэсаў краіны.

Якое б ні было вялікае жаданне Польшчы па ўступленні ў еўразону, краіна павінна адпавядаць тым патрабаванням, якія прад'яўляюцца ёй з боку Еўрапейскага саюза. Таму варта правесці аналіз эканамічнага становішча краіны, які дазволіць вызначыць ступень гатоўнасці нацыянальнай эканомікі да інтэграцыйных працэсаў. Першым пунктам неабходна ацаніць стан валютнага курсу і перспектывы ўваходжання краіны ў сістэму еўрапейскага курсавога механізма. Так, з 16 мая 1995 г. пачаўся новы перыяд, у рамках якога меркавалася свабоднае плаванне курса вызначанага валютнага калідора. У аснову разліку курса златага браўся афіцыйны (парытэтны) курс златага, які ўсталяваўся Нацыянальным Банкам Польшчы як сярэднеўзважаны паміж суадносінамі польскай валюты з нямецкай маркай і амерыканскім доларам. Рамкі валютнага калідора абмяжоўваліся 2 % ад велічыні валютнага парытэту.

У 1996–1997 г. працягвалася ранейшая палітыка валютнага курса, накіраваная на зніжэнне тэмпаў інфляцыі, падтрымання стабільнай велічыні золатавалютных рэзерваў, а таксама стымулявання экспарту. У 1998 г. сістэматычна мяняўся тэмп дэвальвацыі (у студзені да 0,8 % штомесяц, у ліпені да 0,65 %, а ў верасні да 0,5 %) пры адначасовым павелічэнні вагання курса – у лютым мяжа дапушчальных ваганняў была пашырана з +/- 7 % да +/- 10 %, а ў кастрычніку да +/- 12,5 % [9]. У сакавіку 1999 г. мяжа дапушчальных ваганняў курса была яшчэ раз перагледжаны, зараз ужо да +/- 15 %, а тэмп паўзучай дэвальвацыі быў зніжаны да 0,35 % у месячнай шкале [11]. 12 красавіка 2000 г. у выніку хуткага павелічэння запасычанасці мясцовых кампаній перад замежнымі партнёрамі, а таксама вялікага дэфіцыту абаротных фондаў, было прынята рашэнне аб увядзенні плаваючага рэжыму валютнага курса.

У пачатку 2000 г. негатыўныя вынікі знешняга гандлю ў сукупнасці з увядзеннем меха-

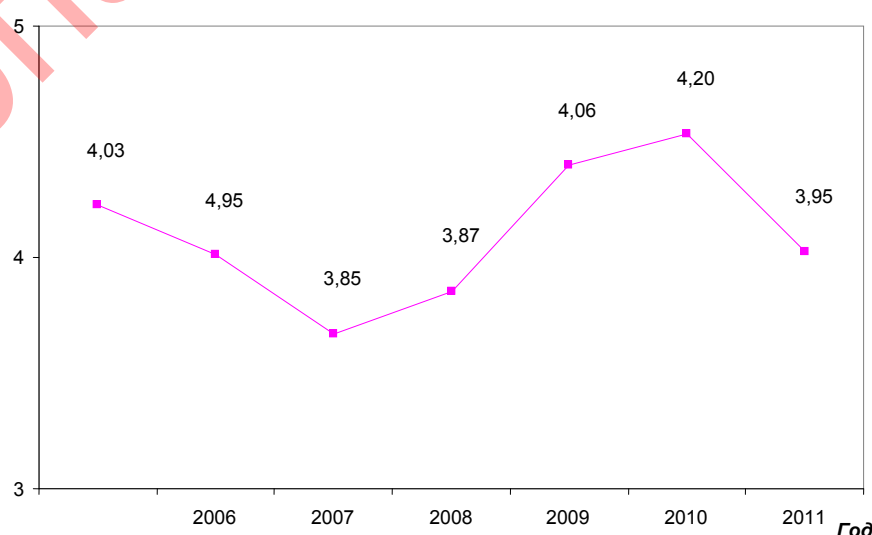
нізма плаваючага валютнага курса справакавалі падзенне златага як па адносінах да долара ЗША, так і еўра. З другой паловы 2000 г. назіраецца паслабленне інфляцыйных тэндэнцый, а таксама паляпшэнне паказчыка сальда бягучых аперацый пры высокіх працэнтных стаўках, што прывялі да пацяплення інвестыцыйнага клімату ў Польшчы, і, адпаведна, да ўмацавання златага. Курс златага да 2008 г. меў тэндэнцыю да росту, звязаную з паляпшэннем макраэканамічных паказчыкаў (зніжэнне тэмпаў інфляцыі, зніжэнне дэфіцыту плацежнага балансу), а таксама спрыяльныя чаканні ад ўступлення ў Еўрапейскі саюз.

Крызіс 2008–2009 г. запатрабаваў расходавання значнай часткі золатавалютных рэзерваў Польшчы, аднак апора на рост экспарту дазволілі стабілізаваць і курс і памеры золатавалютных рэзерваў. На рысунку 1 адлюстравана дынаміка валютнага курса златага ў адносінах да еўра ў 1999–2011 г.

Курс злот / eur

Курс злот / eur

Рысунк 1 – Дынаміка валютнага курса златага ў адносінах да еўра ў Польшчы за перыяд з 1999 па 2011 г.

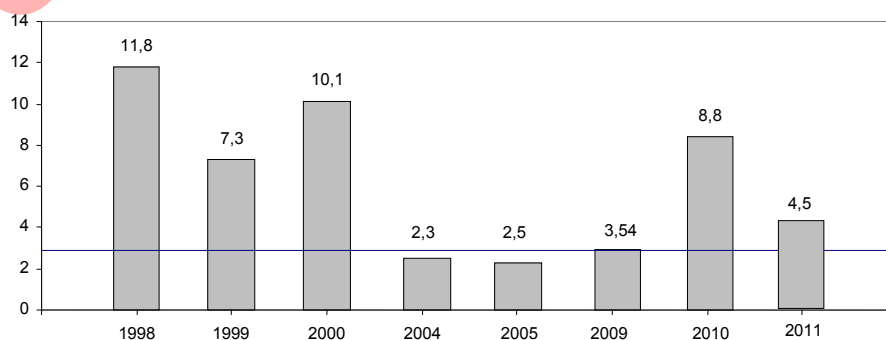
Выкананне крытэрыю валютнага курса з'яўляецца адным з самых цяжкіх для Польшчы, паколькі патрабуе стабільнасці ў дынаміцы многіх макраэканамічных паказчыкаў і звязана з шэрагам небяспечных момантаў, якім неабходна надаць асаблівую ўвагу. Так, увядзенне сістэмы плаваючага валютнага курса ў сукупнасці з лібералізацыяй польскага валютнага заканадаўства прымусіла Нацыянальны Банк Польшчы строга адсочваць магчымыя ваганні валютнага курса з мэтай прадухілення спекулятыўных дзеянняў, а таксама ажыццяўляць у неабходным аб'ёме валютныя інтэрвенцыі ў рамках грашова-крэдытнай палітыкі.

Аднак, як паказвае міжнародны вопыт, выкарыстанне дадзенай прылады вельмі затратны, паколькі патрабуе наяўнасці ў краіне значных золата-валютных рэзерваў, а таксама малаэфектыўны ў доўгатэрміновым перыядзе. Не варта і спадзявацца на магчымую фінансавую падтрымку ў валютным курсе з боку Еўрапейскага Цэнтральнага Банка. Перашкодай, якая падпілюе Польшчу на шляху ў еўразону, можа стаць ўмацаванне злотага, выкліканае доўгім прытокам інвестыцый у краіну. Завышаны курс злотага, з аднаго боку, стварае глебу для валютнага крызісу (у сувязі з магчымасцю рэзкіх ваганняў валютнага курсу ў процілеглых бок), з другога – ускладняе працэс ўстанаўлення цэнтральнага курса злотага да еўра, пры якім злоты ўвойдзе ў сістэму еўрапейскага курсавога механізма. Як уступленне з завышаным курсам, так і правядзенне непрадуманай дэвальвацыі можа быць небяспечным. У першым выпадку можа адбыцца абвал курса ўжо ў рамках еўрапейскага механізма, што негатыўна адаб'ецца на далейшых інтэграцыйных перспектывах, другі варыянт можа пацягнуць за сабой інфляцыйныя працэсы.

На сённяшні дзень у эканамічную прастору зоны еўра ўжо ўвайшлі сем з дзесяці новых краін, прынятых у ЕС (Літва, Латвія, Эстонія, Славенія, Кіпр, Мальта і Славакія). Устрымаліся ад гэтага дзеяння толькі тры краіны – Польшча, Венгрыя і Чэхія.

Грунтуючыся на нестабільным становішчы валютнага курса злотага, аўтар працы прыйшоў да высновы, што Польшчы не варта занадта хутка ўваходзіць у сістэму еўрапейскага курсавога механізма. Найбольш аптымальным тэрмінам далучэння мог быць перыяд пасля 2–3 гадоў з моманту ўступлення ў ЕС. Акрамя крытэрыя палітыкі валютнага курса, як ужо згадвалася, Польшчы неабходна выканаць чатыры крытэрыі Маахстрыцкага пагаднення. Дадзеныя крытэрыі прынята падзяляць на дзве асноўныя групы: манетарныя крытэрыі (стабільнасць цэн, узровень працэнтных ставак) і фіскальныя крытэрыі (памер дзяржаўнага доўгу, узровень бюджэтнага дэфіцыту).

Далей варта правесці аналіз адпаведнасці выканання гэтых крытэрыяў Польшчай. Манетарныя крытэрыі (тут і далей інфармацыя прыводзіцца на падставе сайтаў [17–22]). З 1991 г. сярэднегадавы ўзровень інфляцыі ў Польшчы паменшыўся з 70,3 % да 1,9 % у 2002 г. У 2003–2005 гг. узровень цэн на тавары і паслугі заставаўся практычна на адным месцы, адбылося толькі невялікае павышэнне – з 2,3 % у 2003 г. да 2,5 % у 2005 г. Аднак дадзеная дынаміка адпавядала межам, устаноўленым для гэтага паказчыка Саветам па Грашовай Палітыцы (3 % +/- 1 %). Прагназуемы рост тэмпу інфляцыі ў гэтыя гады быў абумоўлены эфектам выраўноўвання цэн паміж ЕС і Польшчай, прычым паступовы ўплыў дадзенага фактару павінен змяншацца. З прадстаўленых даных можна зрабіць выснову аб тым, што ў 2002–2005 гг. Польшча адказвала крытэрыям стабільнасці цэн, згодна з якімі неабходная велічыня ўзроўню інфляцыі для краін, якія ўваходзяць у ЕВС, складала каля 2,9 %. Аднак з-за ваганняў цэн на сыравінныя рэсурсы і прывязка да долара ЗША не дазволілі Польшчы забяспечыць выкананне умоў стабільнасці цэн у 2008–2010 гг. Найбольшае адхіленне было зафіксавана ў 2008 г. і абумоўлена зменай цэн мегарынкаў. Выкананне дадзенага крытэрыю паказана на рысунку 2.

Рысунк 2 – Выкананне Польшчай крытэрыю інфляцыі за перыяд з 1998 па 2011 г.

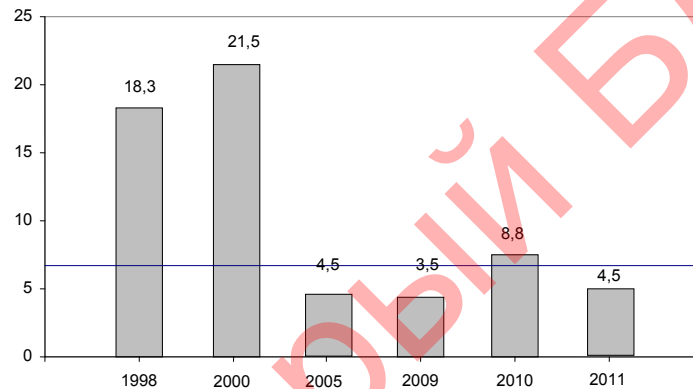
Другім манетарным крытэрыем з'яўляецца ўзровень доўгатэрміновых працэнтных ста-

вак, перш за ўсё ўліковай стаўкі Нацыянальнага Банка Польшчы. У краіне памер ўліковай

стаўкі Нацыянальнага банка Польшчы сістэматычна рабіўся таннейшым, і ў 2009 г. склаў 3,6 % супраць 18,3 % у 1998 г. Аднак з-за росту запазычанняў, перш за ўсё ў зоне еўра, скарачэння доступу да танных рэсурсаў ЗША рост працэнтных ставак у 2010 г. у Польшчы перавысіў устаноўленыя крытэрыі ў параметрах плацежнага саюза краін ЕС. Аднак у 2012 г. ён вярнуўся да ўзроўню патрабаванняў эканамічнага і валютнага саюза краін ЕС. Дадзеная дынаміка адлюстравана на рысунку 3.

Паказчык, які характарызуе адносіны бюджэтнага дэфіцыту да ВУП, у Польшчы і краінах Еўрапейскага саюза спачатку разлічваюцца па-рознаму, што стварала праблемы для правядзення параўнанняў. Польшкі міністр фінансаў адзначае, што рост разыходжанняў паміж краінамі Паўночнай і Паўднёвай Еўропы, якія

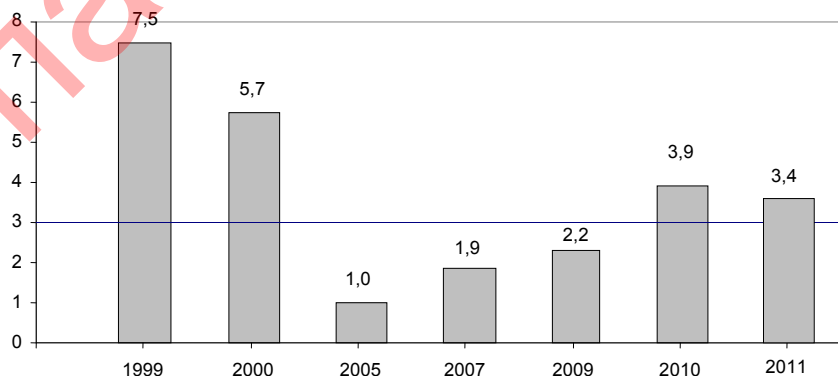
ўваходзяць у зону еўра, негатыўна адбіваецца на эканамічным развіцці Польшчы. Паўночныя краіны эканамічна дапамагаюць, як правіла, а паўднёвыя атрымліваюць. Такая сітуацыя, на думку польскіх улад, не павінна адбівацца на эканамічным развіцці краін Цэнтральнай Еўропы і старанна кантралявацца [22]. Гэта асіметрыя, перш за ўсё была звязана з тым, што Маахстрыцкае пагадненне выкарыстоўвае больш шырокую базу для вызначэння крыніц фінансавання дзяржаўнага сектара, уключаючы ў іх не толькі сам бюджэт дзяржавы, што мела месца ў Польшчы. Таму ў адпаведнасці з метадалогіяй, прынятай у ЕС, бюджэтны дэфіцыт вызначаўся як прырост запазычанасці. У Польшчы ж пад дэфіцытам разумелася простая розніца паміж даходамі і выдаткамі бюджэту дзяржавы.

Рысунк 3 – Выкананне Польшчай крытэрыю ўзроўню працэнтных ставак за перыяд з 1998 па 2011 г.

канчаткова Польшча перайшла на новую сістэму разліку гэтага паказчыка толькі з 1998 г. Дынаміка паказчыка ўзроўню бюджэтнага дэфіцыту ў адносінах да ВУП за 2002–2005 гг. і адпаведнасць неабходнага крытэрыю дапу-

сцьнага параметра ў 2010 г. у Польшчы былі перавышаны. Выкананне краінай крытэрыю ўзроўню бюджэтнага дэфіцыту прадстаўлены на рысунку 4.

Рысунк 4 – Выкананне Польшчай крытэрыю ўзроўню бюджэтнага дэфіцыту за перыяд з 1998 па 2011 г.

Другім фіскальным крытэрыем з'яўляецца велічыня дзяржаўнага доўгу да ВВП, дынаміка якога за 2002–2005 гг. паказана на рысунку 5. Аналіз дыяграмы сведчыць, што Польшча ў гэтым часовым перыядзе цалкам адпавядала нормам крытэрыю да 2001 г., што дае пэўную

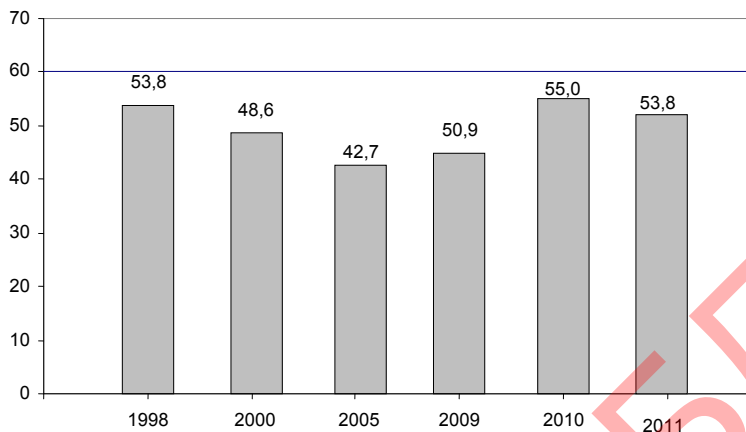
надзею на тое, што і ў будучыні краіна зможа адпавядаць патрабаванням з боку ЕВС па дадзеным паказчыку.

Асаблівую ўвагу варта звярнуць на адзін дадатковы паказчык, які адлюстроўвае эканамічны стан Польшчы і тармозіць яе далейшую

інтэграцыю ў еўрапейскую супольнасць – узровень нацыянальнага прадукту, які прыходзіцца на аднаго жыхара краіны. Для вымярэння значэнняў гэтага паказчыка прымяняюцца два асноўныя метады – метады валютных курсаў і метады парытэту пакупніцкай здольнасці. ВВП на аднаго жыхара, разлічаны першым з вышэй-

названых метадаў, у 1990 г. склаў у Польшчы 11 % ад сярэдняга паказчыка ў ЕС, у наш час ён роўны 20 %. Песімістычны прагноз па выраўноўванні даходаў паміж Польшчай і ЕС узнікае з эканамічных даследаванняў, праведзеных у Сусветным Банку. Разрыў па гэтым паказчыку Украіны і ЕС значна большы.

Рысунак 5 – Выкананне Польшчай крытэрыю ўзроўню дзяржаўнага доўгу за перыяд з 1998 па 2011 г.

З гэтага прагнозу вынікае, што ў Польшчы даволі доўга будзе працягвацца сітуацыя, пры якой значэнне гэтага паказчыка застаецца на ўзроўні ніжэйшым чым 75 % ад сярэдняга даходу ЕС. У тым жа прагнозе апісваюцца два сцэнарыі развіцця сітуацыі. У аснове першага варыянта ляжаць макраэканамічныя параметры росту велічыні ВВП, вылічэнне на аснове вынікаў даследаванняў доўгатэрміновых тэндэнцый у 100 краінах свету. У выніку атрымана наступная карціна – Чэхія дасягне 75 % сярэдняга ўзроўню даходу жыхароў ЕС праз 15 гадоў, Венгрыя – праз 41 год, Славакія – праз 45 гадоў, Славенія праз 91 год, а Польшча ніколі не дасягне гэтага ўзроўню. Другі сцэнарыі адмаўляецца ад выкарыстання дадзеных доўгатэрміновых перыядаў, а ўлічвае сучасныя тэндэнцыі развіцця эканомікі. Згодна з другім, больш аптымістычным варыянтам, колькасць гадоў для дасягнення 75 % сярэдняга ВВП на аднаго жыхара ў ЕС (з улікам штогадовага 2,5 % росту ВВП краін ЕС) наступнае: для Чэхіі – 28 гадоў, Славакіі – 44 гады, Славеніі – 45 гадоў, Венгрыі – 46 гадоў, Польшчы – 50 гадоў [10, с. 148]. Больш выгадны для Польшчы вынік можа быць дасягнуты пры выкарыстанні другой метадыкі разліку, у аснове якой ляжыць парытэт пакупніцкай здольнасці, які, паводле даных Статыстычнага Бюро Еўрапейскага Саюза, 1993 г. склаў 1,74 злотых за долар ЗША. У 1993 г. у Польшчы ВВП на аднаго жыхара, разлічаны на аснове парытэту пакупніцкай здольнасці злотага, склаў 30 % ВВП ад узроўню ЕС. У наш час гэты паказчык дасягае велічыні 40 % ад сярэдняеўрапейскага значэння. Такім чынам, для дасягнення запланаванага еўрапейскага ўзроўню Польшчы,

паводле ацэнак спецыялістаў, спатрэбіцца як мінімум некалькі дзясяткаў гадоў [5].

На падставе праведзенага аналізу адпаведнасці макраэканамічных параметраў Польшчы патрабаванням крытэрыям Маахстрыцкага пагаднення, аўтар робіць выснову аб тым, што краіна гатова ўвайсці ў ЕВС. Аднак дасягнутыя поспехі патрабуюць апрацацыі часам, таму далучэнне Польшчы да еўразоны варта разглядаць у сярэнетэрміновай перспектыве. Неапраўданае ж паскарэнне гэтага працэсу па палітычных матывах можа пацягнуць за сабой наступныя варыянты падзей, якія негатыўна адаб'юцца на іміджы краіны. Так, Еўрапейская камісія можа палічыць, што дасягнутыя поспехі Польшчы не з'яўляюцца доўгатэрміновымі, і, грунтуючыся на гэтым, прыняць рашэнне аб прыпыненні ўступлення Польшчы ў ЕВС, ці што яшчэ горш, дасягнутыя значэнні паказчыкаў не будуць выконвацца ў першыя гады функцыянавання ў ЕВС. Асноўная задача польскіх улад заключаецца ў правядзенні разумнай, добра прадуманай грашова-крэдытнай палітыкі, накіраванай на доўгатэрміновае дасягненне ўсіх мэтавых арыенціраў, прапанаваных краіне ў рамках далучэння да ЕВС.

У еўрапейскай супольнасці вядуцца спрэчкі пра далейшы лёс еўрасістэмы. Фактычна можна казаць пра два процілеглыя меркаванні па гэтым пытанні. Першыя з іх адстойваюць эканамічныя лідары ЕС – Германія і Францыя, якія выступаюць за ўзмацненне ролі Еўрапейскай Камісіі і ператварэння яе ў нейкі наднацыянальны ўрадавы орган з прадастаўленнем яму ўсіх неабходных паўнамоцтваў па кіраванні ЕС. Значнае месца ў такой сістэме адводзіцца

таксама Еўрапейскаму парламенту, які самастойна фарміруе бюджэт ЕС. Пазіцыя гэтых краін зводзіцца да павышэння значэння ЕС і фактычна наданню ёй статусу канфедэрацыі, што прадугледжвае не толькі правядзенне адзінай эканамічнай палітыкі, але і адзінага палітычнага курса з вынікаючымі з гэтага наступствамі. Такім чынам, пазіцыя краін-лідараў не выклікае падтрымкі сярод многіх краін ЕС, перш за ўсё з былых краін Варшаўскай Дамовы, у тым ліку і Польшчы. Яны на дадзены момант праводзяць відавочна праамерыканскую палітыку, што ідзе ў разрэз з інтарэсамі Германіі і Францыі. Дададзеныя краіны на чале з асноўным саюзнікам ЗША на еўрапейскім кантыненте – Вялікабрытанія прытрымліваюцца той думкі, што будучыня павінна заставацца за саюзам незалежных нацыянальных дзяржаў, якія праводзяць уласную нацыянальную палітыку. Польшча, нягледзячы на сур'ёзную зацікаўленасць у атрыманні матэрыяльнай падтрымкі ад ЕС, выступае за дэцэнтралізаваную сістэму з малым бюджэтам. Таму шмат у чым ад таго, якая з пазіцыі перамога, залежыць і лёс Польшчы ў рамках аб'яднанай Еўропы, а разам з ёй перспектывы і характар грашовага абароту.

Вывады. Асноўная задача польскіх улад заключаецца ў правядзенні разумнай, добра прадуманай грашова-крэдытнай палітыкі, накіраванай на доўгатэрміновае дасягненне ўсіх мэтавых арыенціраў, прапанаваных краіне ў рамках далучэння да ЕВС. Фактычна можна казаць пра два процілеглыя меркаванні па гэтым пытанні. Першае з іх адстойваюць эканамічныя лідары ЕС – Германія і Францыя, якія выступаюць за ўзмацненне ролі Еўрапейскай Камісіі і ператварэння яе ў наднацыянальны ўрадавы орган з прадастаўленнем яму ўсіх неабходных паўнамоцтваў па кіраванні ЕС. Значнае месца ў такой сістэме адводзіцца таксама Еўрапейскаму парламенту, які самастойна фарміруе бюджэт ЕС. Пазіцыя гэтых краін зводзіцца да павышэння значэння ЕС і фактычна наданню ёй статусу канфедэрацыі, прадугледжвае не толькі правядзенне адзінай эканамічнай палітыкі, але і адзінага палітычнага курсу з вынікаючымі з гэтага наступствамі.

Такая пазіцыя краін-лідараў не выклікае падтрымкі сярод многіх краін ЕС у Цэнтральнай Еўропе (краін былога сацыялістычнага эканамічнага блока). Яны на дадзены момант праводзяць відавочна праамерыканскую палітыку, што ідзе ў разрэз са стратэгічнымі інтарэсамі Германіі і Францыі. Гэтыя краіны на чале з асноўным саюзнікам ЗША на еўрапейскім кантыненте (Вялікабрытанія) прытрымліваюцца іншай думкі.

Польшча, нягледзячы на сур'ёзную зацікаўленасць у атрыманні матэрыяльнай падтрымкі ад ЕС, выступае за дэцэнтралізаваную сістэму

з малым бюджэтам. Таму шмат у чым ад таго, якая з пазіцыі перамога залежыць і лёс Польшчы ў рамках аб'яднанай Еўропы, а разам з ёй перспектывы і характар грашовага абарачэння. Ацэньваючы вопыт інтэграцыі Польшчы ў зону еўра, варта адзначыць, што для постсацыялістычных дзяржаў, у тым ліку і ў Цэнтральнай Еўропе, лепш пераходзіць на новы постінфармацыйны ўклад, але на аснове агульнай, а не адзінай валюты, што дасць магчымасць забяспечыць больш высокія і стабільныя тэмпы эканамічнага развіцця. Для нацыянальнага банка механізм агульнай валюты больш пажаданы, паколькі дазваляе выкарыстоўваць больш гнутка і ў шырокім спектры інструменты крэдытна-грашовай палітыкі.

ЛІТАРАТУРА

1. Козловский, В.В. Мировая экономика: социально ориентированный подход / В.В. Козловский, Э.А. Лутохина. – Минск: Изд-во Минфина, 2005 г. – 352 с.
2. Ткаченко, С.Л. Европейская валютная интеграция: теория и политика / С.Л. Ткаченко – СПб., СПбГУ, 2008 – 610 с.
3. Bury, A. Karty platniczny w Polsce / A. Bury. – Warszawa. 2002.
4. Chudzik, M. Prawo handlu elektronicznego / M. Chudzik. – Warszawa. 2005.
5. Gawronski, J. Porownanie produktu krajowego brutto i sily nabywczej walut Polski i krajow Unii Eypapejskiej / J. Gawronski // Studia i Prace Zakladu Badan Statystyczno – ekonomicznych. – 2000. – № 270. – S. 25–29.
6. Heropditanska, I. Weksel w obrocie gospodarczym / I. Heropditanska. – Warszawa. 2004.
7. Karkowska, R. Zjawisko umacniania sie zlotego na rynku walutowym w Polsce / R. Karkowska // Bank i kredyt. – Warszawa. – 2003. – № 9.
8. Kawecka-Wyrzykowska E. Unia Eypapejska / E. Kawecka-Wyrzykowska, E. Synowiec. – Warszawa. 2004.
9. Kokoszczyński, R. Wspolczesna polityka pieniezna w Polsce / R. Kokoszczyński. – Warszawa. 2004. – 239 s.
10. Miklaszewski, St. Polska droga do Unii Eypapejskiej / St. Miklaszewski. – Krakow. 1999. 214 s.
11. Nuti, D.M. The Polish zloty, 1990 – 1999 / D.M. Nuti // The American Economic Review. – 2000. – № 2. – S. 55–58.
12. Pietrzak, E. Kiedy eypa zastapi zlotego? / E. Pietrzak // Bank i kredyt. – Warszawa, 2001 – № 11–12.
13. Tkachenko, St. Isolated part of Cyprus / St. Tkachenko, M. Ozsaglam. – N., Editors, 2011. – 118 s.
14. Wojtowicz, Grz. Historia monetarna Polski / Grz. Wojtowicz. – Warszawa. 2003.
15. Wojtowska-Lodej, Gr. Polska w Unii Eypapejskiej i uwarunkowania i mozliwosci po 2004 roku / Gr. Wojtowska-Lodej. – Warszawa. 2003.
16. Zukrowska, K. Polska w Unii Eypapejskiej / K. Zukrowska, J. Stryjek. – Warszawa. 2004.
17. www.nbp.pl <http://www.nbp.pl>
18. www.onet.pl
19. www.wsiz.rzeszow.pl
20. www.ecard.pl <http://www.ecard.pl>
21. www.ebanki.pl <http://www.ebanki.pl>
22. www.stat.gov.pl <http://www.stat.gov.pl>

SUMMARY

The article outlines some economic aspects of Poland's integration into the economic space of the euro zone. It is based on the analysis of the economic situation in Poland and its perspective collaboration with the states of the European Union and postsoviet areas (with Ukraine in particular).

Паступіў у рэдакцыю 10.12.2013 г.